

Terdik Szilveszter

Avaslekence fatemploma, Avasfelsőfalu – Skanzen

A történeti Szatmár és Ugocsa vármegye határán, az Avas-hegységben fekszik Lekence település. Először 1490-ben, a Meggyesaljai Móroc család Szinyér várához tartozó birtokai között írták össze.¹ Ekkor ugyanis a gyermektelen Meggyesi (vagy Meggyesaljai Móroc) István, Bátori István országbíró (†1493) és Perényi János királynéi ajtónállómester (†1493) a székesfehérvári keresztesek konventje előtt kölcsönös örökösödési szerződésre léptek. Meggyesi 1492 végén meghalt, így az ecsedi Bátoriak és a Perényiek hamarosan be is vonultak a szerződés szerint őket illető javakba, és mindenen megosztottak. Két

évvel később, a Meggyesi-örökségre szintén igényt tartó Drágfi család elérte, hogy a birtokok egyharmad részébe – kivéve Szinyér várát és Meggyes mezővárost – iktassák be. Az 1494-es birtokosztály során öt lekencei jobbágyot név szerint is említenek.² Az örökségre szintén komoly jogigényt tartó Bátori Szaniszlófiak – a család somlyói ága – ekkor semmit sem kapott, végül hosszú pereskedés után, 1520-ban sikerült az ecsedi Bátoriakkal és a Drágfiakkal megegyezniük, aminek köszönhetően éppen a szinyéri uradalomban nyertek jelentős birtokokot, de a Perényiekkal szemben ekkor sem sikerült tartós eredményt



1. A lekencei Szent Paraszkéva templom összképe délnyugat felől.



2. A fatemplom tornácának részlete

elérniük.³ Lekencének az újkorban is számos különböző birtokosa volt, Szirmay Antal 1810-es megyei monográfiájában nem kevesebb mint kilenc családot sorolt föl, bár a település a legkisebb avasi falvak közé tartozott, ekkoriban mindössze 79, szétszórva elhelyezkedő házból állt.⁴

A falu fatemplomának első részletes leírása és leltára 1775-ben, a vármegyei hivatalnokok által végzett, a görög katolikus egyházközségek anyagi viszonyait rögzítő összeírás során készült. A templom szerkezetéről följegyezték, hogy szilárd, négyszögletűre bárdolt gerendákból áll, félig új, emberemlékezetet meghaladó időben épült, de miután ismét megrongálódott, a közelmúltban megújították. A torony a templom tetejére épült, amelyben két, egy 44 és egy 26 font súlyú harang függött. Felszerelések közül egy vörös posztóból készült miseruhát, egy aranyozott réz kelyhet, fa cibóriumot és két réz gyertyatartót emelnek ki. Az ikonosztázion régi volt, a szokásos három helyett csak két ajtóval, nagyobb és kisebb ikonokkal – úgy mint a 12 apostolé – fel volt díszítve. A szükséges liturgikus könyvek egy része is megvolt, aztán említenek még két keresztet, egy vászonra festett zászlót, két réz füstölőt. A templomot belül a nép létszámához viszonyítva megfelelően tágasnak ítélték,

zárját és a temető kerítését – amely a templom körül lehetett – erősnek találták.⁵

Az összeírás során a templom pontos építési idejére már nem emlékeztek, csak a még frissnek látszó felújítást emelték ki. A későbbi görög katolikus sematizmusok sem mindig adtak meg pontos építési dátumot,⁶ bár a XX. század elején már a XVII. századra keltezték a templomot,⁷ míg a vármegyei monográfia 1735-öt adja meg az építés dátumaként.⁸ Újabb ismét a 17. század első felére keltezik az épületet, egy dendrokronológiai vizsgálat segíthetne a pontosabb datálásban.

A XVIII. századi átépítés mértékét nehéz meghatározni, bár az 1775-ös leírásban szereplő, a templom szerkezetére vonatkozatható „seminova” / „félig új” kifejezés arra utal, hogy nagyobb változtatásokkal lehet számolni. Szirmay egyébként Tartolc (Târșolț) fatemplomával kapcsolatban jegyezte föl a következő történetet: „Temploma leglaposabb részébe a’ falunak, alkalmatlan helyen [fekszik], mellyről a’ lakósnak ez az előadások: hogy Lekenczin, melly jó messzire esik ide, a’ szélvész a’ tornyot széjjel hányván, egy tsonó sindelyt ezen helyre vitt; a’ Tartócziak elhitették magokkal: hogy olly messzről vetődvén oda, nekik oda kell építeni Templomot.”⁹



3. A fatemplom hajójának nyugati fala

A szélvész pontos időpontja nem derül ki, mindenesetre a tartolciak szerint a lekencei templom tornya akkor súlyosan megsérült. Azt sem lehet kizárni, hogy az 1770-es években Lekencén zajló újjáépítést éppen a tartolciak által emlegetett vihar tette szükségessé.

A lekencei fatemplom kisméretű, terméskő alapra, négyszögletűre bárdolt, borona falazattal épült. A megmunkált gerendákat a fészkelési és lapolási technika együttes alkalmazásával illesztették egymáshoz,¹⁰ a sarkokon a boronavégek néhány centiméterrel egymáson túlfutnak, a felső gerendák esetében olyannyira, hogy lépcsőzetes konzolokat hoznak létre. A hajó és a szentély zsindelemmel fedett tetőzete szép arányú, a hajó nyugati felét a tetőgerincre ülő, tömzsi, álgalériás toronytest uralja, amelynek oldalai a fűrészelt mintákkal díszített galériakorlát alatt zsindelezettek. A toronysisak négyzetes alaprajzzal indul, de magas, hegyes vége már nyolcszögű.

A templom belső tere háromosztatú. A nyugati homlokzaton egyszárnyú ajtón keresztül lehet a hajóba lépni, amely előtt nyitott, négyoszlopos tornác található. A tornác oszlopainak nyugati oldalán és a keresztgerendán faragott kötélmintá fut végig, a tornác északnyugati sarkában egy létra vezet a toronyba. A hajó két egyforma szakaszra osztott: nyugati fele a nők, keleti fele a férfiak temploma (előbbi megszokott elnevezése a babinec), a két szakaszt elválasztó falon az egyszárnyú ajtón kívül nincs más nyílás. A nők templomának nincs ablaka, igaz a férfiak része is csak az északi oldal egy, illetve a déli fal két nagyon kicsi ablakán keresztül kap fényt. A szentély a hajónál keskenyebb, négyszögletű alaprajzzal, három

oldalfalán kicsiny ablakokkal. A szentélyt boronából épített kolostor-, a hajót dongaboltozat, míg a nők templomát síkmennyezet fedi.

A templom eredeti berendezése nem maradt fenn. A kétajtós ikonosztázió szerkezete és ikonjai az újjáépített templomban nincsenek meg (valószínűleg már korábban elpusztultak), a szűk diadalív szépen bárdolt gerendákból összerakott kerete így viszont megcsodálható. A fatemplom különösen szépen díszített része a főbejárat, az ajtószárny külső oldalán, a négy sarokban nagyméretű, bekarcolt, geometrikusan szerkesztett, körbe írt, ötszirmú rozetta látható.

A templom egyszerű szerkezete megerősítheti XVII. századi eredetét, de a torony formája és szerkezete, valamint a nyugati tornác inkább a XVIII. századi átalakítások eredményének tekinthető.

A lekencei templomot 1967-ben lebontották,¹¹ majd 1978–1979-ben építették újjá jelenlegi helyén, a Skanzenben. Eredeti falfestése – ha egyáltalán volt – nem ismert, mostani gazdag belső festését a máramarosi fatemplomokban található falképek ikonográfiáját követve, a férfiak templomának bejárata fölött olvasható festett felirat szerint 2006-ban készítették.

A lekencei, Szent Paraszkéva (Piroska) vértanúnőnek (október 28.) szentelt fatemplom az Avas-vidék utolsó egyházi faépülete, csupán hírmondóként emlékezett a régió egykor virágzó faművészégére.

A fényképeket Mudrák Attila készítette.

JEGYZETEK

¹ BOROVSKY 1908. 109., 572. Ennek és az üggyel kapcsolatos többi oklevélre alapvető: TRINGLI 2008. 301–302., 305–306., 312., 314–316., 319–323., 401–402.

² Michael Faara, Michael Walkan, Johannes Kormos, David és Georgius Lyban. Ld.: TRINGLI 2008. 320.

³ A meggyesi-szinyéri uradalom településeiről: MAKSAY 1940. 82–107. A középkori birtoklástörténet alakulására: NEUMANN 2006. 290–304.; HORVÁTH R. 2006. 310., 318–320.; HORVÁTH–NEUMANN–C. TÓTH 2006. 344–358.

⁴ SZIRMAY 1809/1810. II.: 328.

⁵ „Ecclesiae structura. Ex solidis quadrangulariter dolatis trabibus constans, seminova, ante memoriam hominum erecta, iterum ruinata at tamen nunc recenter renovata, turris praeterea cacumini templi super aedificata, campanas habet 2 quarum 1^{ma} 44 libris, 2^{da} vero 26. Casulam antiquam ex rubro panno. Calicem acreum inauratum, cyborium pixidem ligneam, candelabria 2 aerea, Iconostas antiquum,

duobus portis constans, iconibus ubi majoribus, ita et minoribus, 12 apostolorum exornatum. Libros habet Novum Testamentum, Octoichum, Oroligium, Liturgia 2, Ritualem 1, cruces 2, vexillum 1 in tella pictum. Turribula 2 aerea, templum intrinsecus respectu populi sat amplum, clausuram non debilem, cincturam coemeterii non indebilem.” MOL, C 99. 105., görög katolikus összeírások 1774–1782. Szatmár vármegye.

Az egyházközség az Avasi esperesi kerületben a legkisebb volt, összesen 170 hívővel: BENDÁSZ–KÖI 1994. 80.

⁶ Régi parókia, fatemplom Szent Paraszkéva tiszteletére szentelve. *Schematismus* 1900. 212.

⁷ Avaslekence: „Par. Ant. Eccl. Lign. Ad Nativitatem M.V.M. aedific. A. 1635.” *Schematismus* 1914. 237.

⁸ BOROVSKY 1908. 110.

⁹ SZIRMAY 1809/1810. II.: 329.

¹⁰ A két technikáról: DOMANOVSKY 1936. 19–20., 7–10. ábra.

¹¹ GODEA–CRISTACHE–PANAIT 1978. 414.